

EGALITATE ȘI DIVERSITATE ÎN INTEGRAREA SOCIO-CULTURALĂ A MINORITĂȚILOR. POPULAȚIA LAPONĂ: DE LA NORVEGIANIZARE LA AUTODETERMINARE

REZUMAT

Extinderea fenomenului globalizării, devenit un fenomen de amploare, a atras după sine schimbări fundamentale de ordin economic, politic, social și cultural. Dezvoltarea tehnologiei, transporturilor sau comunicațiilor a facilitat și schimburile culturale între popoare, iar liberalizarea comerțului a relaționat economiile statelor. Libera circulație a persoanelor, bunurilor, serviciilor și permeabilitatea granițelor fac posibile comunicarea și contactul cu alte popoare, civilizații și culturi, unind oameni din colțuri diferite ale lumii, diferențiați prin naționalitate, religie, limbă, tradiții sau obiceiuri. Astfel, vechea structură centru-periferie, dispare treptat în favoarea unui fenomen de omogenizare a culturilor, spre un singur tip de societate, bazat pe acțiuni oarecum similare. Însă statele au început să se simtă amenințate de această rapiditate cu care se desfășoară această omogenizare și au găsit necesară contracararea ei prin limitarea migrației și a libertăților în favoarea asigurării securității naționale. Dar minoritățile și popoarele indigene au dezvoltat o conștiință colectivă, prin care urmăresc consolidarea identitară și supraviețuirea comunității prin prezervarea caracterului distinct, dorindu-și, în același timp, să participe activ la viața socială, economică, politică și culturală a statului pe teritoriul căruia trăiesc.

În prezent, suntem martorii unei era de transformare identitară și culturală, statele fiind puse în fața unei diversități etnice pe care trebuie să învețe să o gestioneze corespunzător, punând accentul pe respect reciproc și acceptarea diferențelor culturale între granițele statale, integrarea în sistemul și structurile statului, fără a leza sau diminua în vreun fel caracteristicile distincte ale diferitelor culturi. Pe scurt, statele trebuie să asigure egalitatea tuturor cetățenilor, dar să recunoască și să garanteze drepturile minorităților sau popoarelor indigene la propria cultură, ca o necesitate în păstrarea identității. Însă, relația dintre stat, majoritate și minorități nu a fost niciodată una simplă, generând mereu controverse și necesitând soluții pertinente pentru a le putea acomoda în sistemul național. De nenumărate ori, interesele celor trei părți (stat, majoritate, minoritate) nu au fost în concordanță, de unde au rezultat conflictele interetnice. Astfel, acest subiect controversat a atras atenția, actorii statali încercând să găsească varianta potrivită pentru a transforma

diversitatea, dintr-un pericol la adresa securității naționale și integrității teritoriale, într-un instrument și atu al dezvoltării economice, politice, sociale și culturale a statului.

Însă, protejarea minorităților și popoarelor indigene include numeroase aspecte, cum ar fi accesul la resurse, moștenirea culturală, libertatea confesională, accesul la educație în limba maternă etc., ce trebuie luate în calcul. În vederea asigurării protecției acestora și reunirea tuturor chestiunilor de interes sub o singură umbrelă, statele și organizațiile internaționale au încercat să ajungă la un consens prin numeroase convenții și acorduri care să faciliteze această sarcină. Astfel, organizații precum ONU, Consiliul Europei, OSCE sau UE au abordat această chestiune de-a lungul timpului.

Încă de la formarea sa, Norvegia, un stat relativ mic și cu un număr redus de populație, a fost caracterizată de omogenitate și spirit naționalist. De asemenea, este stabilă din punct de vedere economic, de aceea repercusiunile crizei economice nu au fost atât de profunde. Nefiind membră a UE, a trecut mai ușor peste problemele care au cauzat ruperea de ritm la nivel continental și global. Bunăstarea, stabilitatea și siguranța, alături de beneficiile oferite de statul norvegian cetățenilor săi, au transformat-o într-o destinație atractivă pentru imigranți, veniți în căutarea unor noi oportunități. Pe lângă aceștia, singura populație indigenă a Norvegiei și destul de numeroasă, populația laponă, a dezvoltat o conștiință colectivă puternică, ce a determinat-o să își ceară cât mai vehement drepturile considerate tradiționale și încălcate de stat o lungă perioadă de timp. Astfel, statul norvegian s-a confruntat pentru prima dată cu chestiuni ca integrarea și diversitatea culturală, devenite peste noapte subiecte centrale pe agenda politică. Norvegia s-a văzut în situația de a-și modela politicile și de a găsi soluții pentru a evita discriminarea și a garanta drepturi egale pentru populația sa diversă.

Scopul prezentei teze este acela de a analiza integrarea socio-culturală a populației lapone în cadrul statului norvegian, luând în considerare drepturile și libertățile conferite de diversele acorduri și convenții internaționale ratificate de Norvegia, precum și translatarea și acomodarea acestor prevederi în legislația națională, evidențiind importanța contribuției lapone la dezvoltarea economică, socială, politică și culturală a statului norvegian. De asemenea, teza analizează modul în care identitatea laponă s-a dezvoltat de-a lungul timpului și cel în care educația în limba maternă, accesul la pământul tradițional și la resurse și reprezentarea laponă națională și internațională au fost instrumente de modelare a identității, care a devenit mult mai vizibilă și mai consolidată.

Prima ipoteză de lucru este aceea că politica statului norvegian față de populația laponă a fost marcată de mai multe etape, pornind de la un proces de asimilare forțată sau norvegianizare, trecând apoi la o politică mult mai permisivă după 1970 și ajungând în prezent la o politică bazată pe diversitate culturală, ce reprezintă un model de urmat pentru alte state aflate într-o situație similară.

A doua ipoteză este cea conform căreia populația laponă îndeplinește caracteristicile specifice popoarelor indigene și minorităților, de aceea poate beneficia de toate drepturile conferite acestor categorii de legislația norvegiană și internațională.

A treia ipoteză este aceea că educația în limba maternă, accesul la pământul tradițional și la resurse, precum și reprezentarea națională și internațională a populației lapone sunt factori esențiali în prezervarea identitară.

În vederea testării acestor ipoteze, teza este structurată în două părți.

Prima parte, cea teoretică, are ca obiectiv prezentarea fenomenelor și etapelor care au condus la crearea unei conștiințe colective a popoarelor indigene și minorităților, acordându-le o atenție sporită pe agenda internațională.

Primul capitol face o trecere în revistă a principiilor care au stat la baza dezvoltării constructivismului, teorie care a revoluționat începând cu anii '90 domeniul relațiilor internaționale. Constructivismul subliniază faptul că statele, la fel ca și indivizii, se află într-o lume construită de ele, în care faptele sociale sunt realizate de acțiunea umană, pe baza propriilor idei și percepții, astfel încât, realitatea internațională este construită social, iar ideile împărtășite în mod intersubiectiv modelează comportamentele și construiesc identitățile și interesele actorilor, aflați într-un proces continuu de redefinire identitară prin procesul interacțiunii. Identitățile clarifică întotdeauna cine sunt actorii. Interesele și comportamentul își găsesc explicația în caracteristicile interne ale statelor și în diferențele culturale. Actorii, fie ei state, grupuri etnice sau indivizi, își modelează identitățile și interesele în raport cu ceilalți. Interacțiunile repetate generează anumite așteptări comportamentale din partea celuilalt, fie pozitive, fie negative.

Al doilea capitol tratează problematica securității în abordarea Școlii de la Copenhaga. Conform teoreticienilor acesteia, unul dintre instrumentele conceptuale de bază cu care operează studiile de securitate este cel de sectoare. Aceștia consideră necesară o extindere a agendei securității, dinspre abordarea tradiționalistă, centrată pe stat și latura militară, către alte domenii de interes, cum ar fi cel economic, politic, de mediu sau societal, ținând cont de faptul că amenințările actuale nu sunt doar de ordin militar, iar securitatea indivizilor devine la fel de importantă ca suveranitatea statală și integritatea teritorială.

Unul dintre cele mai discutate aspecte ale cadrului de analiză propus de Școala de la Copenhaga îl reprezintă securitatea societală, în care obiectul de referință nu mai este statul din punct de vedere teritorial, ci identitar. Stabilitatea și integritatea acestuia pot fi ușor puse în pericol de ciocniri etnice sau confesionale, de aceea multe dintre state tind să pună bariere legale sau fizice și să evidențieze diferențele dintre părți. Astfel, orice amenințare la adresa identității unei comunități reprezintă o amenințare la adresa securității societale. Conform Școlii de la Copenhaga, cele mai importante amenințări de acest gen sunt migrația, competiția orizontală și cea verticală, dar am putea include în această categorie și discriminarea negativă (etnică, confesională) sau cea pozitivă, care poate duce la apariția de grupuri privilegiate atunci când interpretarea unor prevederi este exagerată. Prin urmare, dezvoltarea unei conștiințe colective și a unui spirit identitar din partea unor grupuri minoritare într-un stat, fie ele indigene sau rezultate prin fenomenul migrației, generează tensiuni și reprezintă o problemă a securității societale.

Al treilea capitol abordează unul dintre cei mai populari, dar și controversați termeni, și anume cel de globalizare. Pornind de la etimologia cuvântului, s-a încercat o trecere în revistă a celor mai relevante definiții date de-a lungul timpului. Fiind un fenomen extrem de complex, pe măsură ce lumea a evaluat, apărând evenimente noi la nivel mondial, și definiția a necesitat completări, revizuirii și noi sensuri. Globalizarea a determinat o intensificare a relațiilor sociale, economice, politice, culturale precum și o conștiință globală ce a determinat acțiuni comune. Astfel, oamenii dintr-o societate devin mult mai apropiați de oameni din societăți distante, lucru care presupune libera circulație a persoanelor, bunurilor, serviciilor, precum și schimburi culturale sau chestiuni de ordin ambiental ori medical care se răspândesc mult mai rapid. Chiar dacă globalizarea este un subiect actual, aceasta s-a manifestat și în trecut, sub diverse forme sau denumiri, chiar dacă nu atât de complexe, de aceea am considerat necesară o trecere în revistă a

etapelor care au precedat actualul fenomen al globalizării. Un alt obiectiv a fost analiza principalelor dimensiuni ale globalizării: economică, politică, socială, culturală, de mediu, prezentând atât avantajele cât și dezavantajele, așa cum sunt ele percepute de adepții fenomenului, dar și de sceptici.

Un alt concept actual și controversat este acela de multiculturalism, fenomen ce reprezintă o consecință directă a globalizării. Societățile, devenind mult mai interdependente și interconectate, sunt, în consecință, mult mai diverse, etnia sau naționalismul fiind chestiuni esențiale pe agenda națională și internațională. Capitolul prezintă cele mai actuale definiții ale conceptelor cheie, cum ar fi: multiculturalism, minoritate, grup etnic sau naționalitate, prin aportul principalilor teoreticieni ai domeniului. Unul dintre cei mai reprezentativi autori, Will Kymlicka, face o distincție între interesele majorității și minorităților într-un stat, precum și între cele ale minorităților naționale și ale imigranților, care urmăresc obiective diferite.

Cel de-al patrulea capitol tratează problema minorităților și popoarelor indigene din perspectiva principalelor organizații internaționale. De-a lungul timpului, relația dintre stat, majoritate și minorități nu a fost una simplă și a îmbrăcat diferite forme: eliminare, asimilare, tolerare sau protecție, necesitând decizii și soluții concrete. În societatea contemporană singura soluție viabilă este cea a protecției și promovării drepturilor minorităților. Aceasta presupune un grad de integrare realizat cu ajutorul minorităților, fără a submina identitatea individuală sau colectivă. Însă această protecție include și accesul la resurse, patrimoniul cultural, libertatea confesională, sistem educațional în limba maternă etc. Pentru a reuni toate aceste chestiuni sub o singură umbrelă și pentru a ajunge la un numitor comun, statele și organizațiile internaționale au recurs la numeroase convenții și acorduri care să faciliteze această misiune. Fiecare organizație a venit cu propriile încercări și soluții, mai mult sau mai puțin eficiente. Capitolul analizează documentele cu care operează principalele organizații internaționale: ONU, UE, Consiliul Europei și OSCE, pornind de la cele care vizează drepturile fundamentale ale omului până la cele specializate pe drepturile minorităților și popoarelor indigene, în vedere clarificării statutului acestora la nivel internațional.

Următoarele capitole tratează statutul popoarelor indigene și al minorităților conform dreptului internațional și aplicabilitatea în cazul populației lapone, pornind de la contribuția comunitarianistă, care stă la baza dezvoltării teoriei drepturilor colective și respinge ideea de

individualism, considerând atașamentul față de o comunitate ca fiind vital pentru dezvoltarea caracterului și profunzimii morale. Comunitarianismul propune apartenența la o comunitate, în care identitatea este definită de atașament, devotament și participare. În ceea ce privește comunitățile indigene, acestea împărtășesc interesul comun pentru pământ, ce îi situează la distanță de ceilalți și le consolidează identitatea colectivă, caracteristicile lingvistice și culturale, istoria comună, precum și nedreptățile sau suferințele colective. Deoarece dreptul la autodeterminare este un drept fundamental al popoarelor indigene, am considerat că este necesară o analiză detaliată a dimensiunilor sale, cea internă și cea externă.

Partea a doua a tezei se concentrează pe studiul de caz, și anume populația laponă din Norvegia. Am ales să analizez grupul laponilor norvegieni, deoarece este cel mai numeros, mai complex și mai bine reprezentat, iar spre deosebire de Suedia și Finlanda, Norvegia este statul cu cea mai mare deschidere și implicare în prezervarea și dezvoltarea acestei culturi ancestrale, fiind un promotor și un susținător al rolului și importanței popoarelor indigene și culturii lor la dezvoltarea economică, politică, socială și culturală a statului, recunoscând valoarea inestimabilă a acestora pe plan mondial.

Primul capitol face o prezentare succintă a background-ului cultural cum ar fi: originea, îndeletnicirile, tradițiile și obiceiurile, modul de organizare și dezvoltare, educația, arta, religia, conturând o imagine de ansamblu a trecutului, prezentului și viitorului acestei populații pe plan european și internațional. Capitolul face o delimitare clară a teritoriului ocupat de laponi, a numărului acestora precum și o clasificare a acestora. De asemenea urmărește să stabilească originea, caracteristicile distinctive și principalele relatări istorice despre laponi. Urmează apoi o descriere a primelor forme de organizare în siida, cu tot ce presupune aceasta: familie, gospodărie, portul specific, religia veche bazată pe cultul șamanist, ritualuri, tradiții, obiceiuri, practica vânătorii de reni, originile și dezvoltarea limbii lapone, formele de artă tradițională: duodji, sculpturile în piatră, literatura și expresia muzicală distinctivă, yoik-ul.

Pentru a putea înțelege modul în care statul norvegian se implică și acționează în vederea protejării populației lapone, trebuie mai întâi să privim contextul în care s-a dezvoltat actuala politică a minorităților, bazată pe pluralism cultural și cum a evoluat aceasta. Astfel, pentru a evidenția similitudinile, dar și diferențele dintre populația laponă și celelalte minorități ale statului norvegian, am ales o abordare comparativă succintă a acestora în al doilea capitol al acestei părți.

În capitolul trei, am decis să analizez cele trei etape ale politicii lapone din Norvegia și să evidențiez caracteristicile fiecăreia, după cum urmează: perioada de norvegianizare, integrarea economică și culturală și pluralismul cultural. Ultima etapă și cea mai actuală, presupune numeroase drepturi și libertăți pentru populația laponă, dar și un proces complex de acomodare a acestora în sistemul național. De aceea, am ales să orientez cercetarea spre chestiunile de maximă importanță pentru laponi ca popor indigen, chestiuni care au creat controverse, dar care au pus bazele unui model pentru alte state care se confruntă cu probleme similare. Prima astfel de chestiune este cea a integrării educației lapone în sistemul educațional norvegian, în conformitate cu Legea Educației și Legea cu privire la limba laponă, care îi conferă statutul de limbă oficială. A doua chestiune elementară pentru prezervarea identității o reprezintă accesul la pământul tradițional și la resursele naturale. În întâmpinarea acestui lucru vine Legea Finnmark din 2005, prin intermediul căreia pământurile din districtul ocupat în majoritate de laponi este transferat de la stat către o agenție cu rolul de a gestiona pământurile și resursele naturale în favoarea laponilor. A treia chestiune este cea a reprezentării lapone la nivel național și internațional, unde am luat în considerare formarea principalelor organizații lapone, modul lor de funcționare, principalele obiective și rolul în reprezentarea laponă la nivel intern și extern. Cele mai importante dintre acestea sunt Parlamentul Lapon și Consiliul Lapon.

Dintre documentele care stau la baza recunoașterii identității și unității lapone, cel mai important este Convenția Laponă Nordică, încheiată între populația laponă și cele trei state nordice: Norvegia, Suedia și Finlanda. În consecință, am considerat binevenită o prezentare a istoricului acesteia, precum și o analiză detaliată a structurii pe capitole, pentru a evidenția statutul dobândit de populația laponă prin ratificarea convenției.

Ultimul capitol sumarizează observațiile și evidențiază concluziile cercetării, în speranța că va facilita înțelegerea problematicii protecției popoarelor indigene și minorităților în cazul statului norvegian și al populației lapone.

Cuvinte-cheie: populația laponă, minoritate, popor indigen, autodeterminare, pluralism cultural.

CUPRINS

ARGUMENT PENTRU ALEGEREA TEMEI	5
PARTEA I.....	8
FUNDAMENTE TEORETICE.....	8
METODOLOGIA CERCETĂRII.....	8
SCOPUL, IPOTEZELE ȘI ÎNTREBĂRILE DE CERCETARE	8
STRUCTURA TEZEI	16
METODELE DE CERCETARE	21
FORMAREA IDENTITĂȚII DIN PERSPECTIVA CONSTRUCTIVISTĂ.....	24
ȘCOALA DE LA COPENHAGA ȘI PROBLEMATICA SECURITĂȚII SOCIALE.....	30
CRITICA LA ADRESA ȘCOLII DE LA COPENHAGA ȘI A SECURITĂȚII SOCIALE	37
ERA GLOBALIZĂRII: LUMEA MULTICULTURALĂ ȘI SPIRITUL IDENTITAR.....	39
IDENTITATEA ÎNTR-O LUME GLOBALĂ	39
DEZVOLTAREA MULTICULTURALISMULUI.....	49
ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE ȘI DREPTURILE MINORITĂȚILOR	58
COMUNITARIANISMUL ȘI DREPTURILE COLECTIVE	72
DEFINIREA CONCEPTULUI DE MINORITATE.....	75
STATUTUL POPOARELOR INDIGENE CONFORM DREPTULUI INTERNAȚIONAL.....	79
POPOARELE INDIGENE ȘI PRINCIPIUL AUTODETERMINĂRII.....	82
PARTEA A II-A	85
STUDIU DE CAZ: POPULAȚIA LAPONĂ. DE LA NORVEGIANIZARE LA	
AUTODETERMINARE	85
CINE SUNT LAPONII? BACKGROUND-UL CULTURAL: ÎNTRE MIT ȘI REALITATE	86
STATUL NORVEGIAN ȘI MINORITĂȚILE SALE	102
POLITICA LAPONĂ DIN NORVEGIA. DE LA ASIMILARE LA PLURALISM CULTURAL	
.....	105
INTEGRAREA EDUCAȚIEI LAPONE ÎN SISTEMUL EDUCAȚIONAL AL NORVEGIEI .	111
ACCESUL LA PĂMÂNTUL TRADIȚIONAL ȘI LA RESURSELE NATURALE	116

FORMAREA ORGANIZAȚIILOR LAPONE. DE LA KVÆNANGEN LA PARLAMENTUL LAPON	124
CONVENȚIA LAPONĂ NORDICĂ. SPRE RECUNOAȘTEREA IDENTITĂȚII ȘI UNITĂȚII	132
CONCLUZII	137
BIBLIOGRAFIE	145
ANEXE.....	164